

Socialno delo, ta ženski poklic: od arhetipa do javne prepoznave

Irena ŠUMI

Pred leti sem objavila knjigo o izjemnih moških, ki so delovali na področju družbenih reform, in sem opazila, da so bili njihovi motivi bistveno drugačni od tistih pri ženskah reformatorkah. Moški so se v reformatorstvo vključili večinoma naključno, s svojim poklicnim ozadjem kot duhovniki, politiki in pisatelji, medtem ko so večino žensk družbene reforme že od otroštva zavestno ali nezavestno privlačile.

– ALICE SALOMON, CHARACTER IS DESTINY, 2004:19

Uvod

V času tega zapisa v eni od predavalnic na Fakulteti za socialno delo UL visi zanimiv, ročno izdelan t. i. miselni model¹ na več listih, ki lahko služi kot podlaga za vprašanja, postavljena v tem prispevku. Narisani model se namreč sprašuje o javni podobi poklica socialnega dela, ugotavlja, da je ta le napol pozitivna in predlaga, kaj bi bilo treba narediti za njeno izboljšanje. Kot problematična dejavnika navaja pomanjkanje samozavesti pri socialnih delavkah in slabo samopodobo, medtem ko prevladujočo javno podobo poklica označuje z opisnimi gesli: »nepoznavanje«; »slaba povezava s CSD«; »odvezemajo otroke«, in »nič ne naredijo«; kot rešitev ali izboljšanje položaja pa predlaga »samozavest« in »strokovno identiteto«.

V poskusu formulacije bolj niansiranih in natančnejših odgovorov na gornje iztočnice in oblikovanja uporabnih razrešitev bom

1 Zahvaljujem se neznani avtorici ali avtoricam in prilagam povezavo do slike:

v pričujočem poglavju orisala več glede na gornjo predlogo vzvratno soslednih tem: najprej, kaj je ženski/feminiziran poklic; drugič, kakšno je uporabno analitsko razumevanje tistega, čemur posplošeno rečemo patriarhat; in slednjič, kako oboje konspirira v javno podobo t. i. ženskih poklicev v človeških krajih in časih, ki jim splošno rečemo zahodni svet, in kakšni socialni mehanizmi to podobo podlagajo in perpetuirajo. Glede javne podobe, dojemanja in recepcije teh poklicev v javnosti lahko na tem mestu takoj zaostriamo sporočilo na opisani predlogi in ugotovimo, da so tipični tradicionalno ženski poklici in tisti, ki se v našem času pospešeno feminizirajo, v javnih zaznavah tako rekoč sinonim za vse neučinkovito, nestrokovno, delovno nezahtevno in torej hkrati fiktivno in nepotrebno, in v zadnji sekvenci celo izrecno družbeno škodljivo. Tretjič, premisleke bom povezala z nekaj empiričnimi podatki, pridobljenimi z anketiranjem v temeljnem raziskovalnem projektu leta 2020.²

Ženski in feminizirani poklici

Pravijo, da je to ljubezen. Me pravimo, da je neplačano delo.

– SILVIA FEDERICI, WAGES AGAINST HOUSEWORK, 1975

Najprej postavimo, da je med (tradicionalno) ženskimi in feminiziranimi poklici razlika: prvi so vsi po vrsti učinek kristalizacije delitve dela po spolu v 19. stoletju in se naslanjajo na ideologijo o tem, česa je generična ženska, torej ženska ne glede na kakršnekoli individualne atribute, starost, družbeni razred in sloj, etnično označenost ... sploh zmožna; potemtakem tistega, kar ne krši niti njene intelektualno inferiorne in fizično krhke »narave«, niti moralne formacije skromne, spodobne ženske, ki se podreja svoji prvenstveni družbeni vlogi žene in matere. Končna presoja 19. stoletja je bil takle katalog: ženska je zmožna vzgoje in poučevanja (zelo majhnih do največ predpubertetnih) otrok; vzgoje in poučevanja deklic in mladih žensk (znotraj lastnega družbenega razreda ali tistih pod njim); nege bolnikov in umirajočih; kuhanja, čiščenja in strežbe doma in v aristokratskih in premožnih meščanskih družinah; rutinskih tajniških del v trgovinskem in poslovnem svetu nižjega statusa; in dobrotlosti za vdove, sirote,

2 Projekt Socialno delo kot naprava družbene solidarnosti: izbrane problematike v zgodovinski in izkušenski optiki, št. J5-2566.

revne, ovirane, bolne, stare, obnemogle in »padle ženske«. To zadnje je bilo seveda rezervirano za ženske s premožnimi očeti in možmi.

Pionirke socialnega dela so se v, ali vzdolž okvirov boja za ženske pravice (splošna volilna pravica, pravica do nepremičnega imetja) uprle natanko dobrodelnemu upravljanju družbenih problematik, ki naj bi bilo posebej v skladu z milo in usmiljensko žensko naravo, in zahtevale družbeno odgovornost in organizirano skrb za deprivilegirane. Vendar je socialno delo vse od začetkov profesionalizacije na koncu 19. in začetku 20. stoletja (prim. npr. Kendall 2000; Bamford 2015; Pearson 2021) nastajalo in ostalo pretežno ženski poklic vsaj v svojem praktičnem delu; zaradi sinergije med programi socialnega dela, ki so jih ključno pobudile in oblikovale pionirke, in projekti izboljšanja položaja delavstva in revnih³ pred 2. svetovno vojno ter projekti države blagostanja še posebej po 2. svetovni vojni pa je bilo in ostaja v vseh svojih segmentih poseljeno tako z ženskami kot moškimi, zaradi česar imata poklic in veda socialnega dela poseben status v zgodovini profesionalizacij človeških početij (prim. Hering in Waaldijk 2003: 11).

Nekaj povsem drugega je feminiziran poklic, kar je naraščajoče vpeljevanje ženske delovne sile v poklice, ki so tradicionalno v domeni moških. Zdravništvo, sodna veja oblasti, vedno bolj izrazito tudi advokatura,⁴ akadema, še posebej v družbenih vedah in humanistiki so primeri procesov feminizacije poklicev, ki so se zgodovinsko začeli zlasti po 2. svetovni vojni. Družboslovna literatura ta proces naraščajoče prevlade žensk v nekdanje izključno moških poklicih in te poklice označuje glede na naslednje zaznavne vidike:

1. **Številčna razmerja** med ženskami in moškimi, ki poklic poseljujejo. Za poklic, ki je v 70 ali več odstotkih poseljen z ženskami, velja, da je feminiziran.

3 Na primer Jane Addams (1860–1935), ameriška pionirka socialnega dela in Nobelova nagrajenka za mir, je bila ključna svetovalka za socialno politiko predsednika Theodorja Roosevelta. Generacijo kasneje je Franklin Delano Roosevelt, poročen z Eleanor Roosevelt, ki je bila Theodorjeva nečakinja, v svoj kabinet kot ministrico za delo imenoval socialno delavko Frances Perkins (1880–1965), ki je bila avtorica osnutkov dobrišnega dela socialne politike t. i. Nove pogodbe (*New Deal*). Prim. Miller 2016; Downey 2010; in spomine Frances Perkins, Perkins 2011.

4 Tako na primer za situacijo v ZDA konec leta 2024 poroča agencija Reuters: https://www.reuters.com/legal/legalindustry/its-decade-female-lawyer-aba-report-says-2024-11-18/?utm_source=chatgpt.com. Globalne trende obravnava tale prosto dostopen strokovni prispevek: https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/28507/16672121471697339236.pdf?sequence=2&utm_source=chatgpt.com.

2. **Ekonomske posledice** feminizacije poklica so znižanje povprečnih mezd v poklicu, znižanje statusa in ugleda poklica, in okrnjen ali zaustavljen notranji sistem napredovanja, oziroma nivelizacija delovnih mest (sploščenje poklicne hierarhije).
3. **Sociokulturne zaznave** feminiziranega poklica, ki populacijo v njem, vključno z maloštevilnimi moškimi, presojuje in etiketirajo v skladu z dehumanizirajočimi patriarhalnimi verjetji o ženskah in ženskosti: da poklic nima trdnih strokovnih in tehničnih osnov, temveč se osredinja na neoprijemljivosti, kot so posedovanje empatije, potrpežljivosti, socialne in verbalne okretnosti itd., kar se v vsaki modularni legi⁵ mizoginije spremeni v presojo, da je poklic smešen ali farsičen, neučinkovit in nepotreben, ali da je tak postal, ko in ker se je feminiziral. V skrajni legi gre za presojo, da sta zaradi feminizacije poklic in njegov ugled uničena.

Posebej v sodobni sociologiji korporativnih odnosov med spoloma in v aktivističnih ter zagovorniških organizacijah⁶ so različni vidiki diskriminacije žensk v kontekstu zaposlitev in karier označevani s serijo metafor, kot so »stekleni strop«, ki jo je skovala ameriška poslovna svetovalka Marilyn Loden (1946–2022) leta 1978, ključno dokumentirala pa ameriška sociologinja Rosabeth Moss Kantor (r. 1931) v prelomnem delu *Moški in ženske v korporaciji*; nadalje »steklene tekoče stopnice«, ki označuje kariere moških v tipično ženskih poklicih, ki se prej od množice kolegic povzpnejo na vodilne položaje.

Ključno študijo položaja med medicinskimi sestrami, učiteljicami in socialnimi delavkami v ZDA z naslovom *Še vedno moški svet* je napisala sociologinja Christine L. Williams (roj. 1959) leta 1995. Ekonomistka in ekonomska zgodovinarica žensk Claudia Dale Goldin, prejemnica Nobelove nagrade za ekonomijo leta 2023, je v letu 1990 prispevala ključno delo o prepadu med spoloma v zgodovini ekonomije žensk z naslovom *Razumeti prepad med spoloma*:

-
- 5 Več o dehumanizaciji kot krovnem konceptu za vsakršne razlikovalne ideologije in njihovi notranji horizontalni modularnosti gl. Šumi 2024, v: Šumi in Urek (ur.), 2014.
 - 6 Ena danes bolj prominentnih tovrstnih organizacij je Catalyst, ki prinaša vrsto analiz in komentarjev o položaju žensk na trgu dela, v poklicih in v sestavi vodstvenih struktur. Povezava: <https://www.catalyst.org>. Morda najbolj znana tovrstna organizacija v anglofonskem svetu je ameriški Inštitut za raziskovanje ženskih politik, ki ga je leta 1987 soustanovila ekonomistka Heidi Hartmann (roj. 1945): <https://iwpr.org>.

ekonomska zgodovina ameriških žensk. Ameriška sociologinja čustev in čustvovanja *Arlie Hochschild* (roj. 1940), ki je s svojo uspešnico *Drugi šiht* leta 1990 spodbudila dolgoletne razprave in pustila neizbrisne sledi tudi v socialnem delu, je preučila učinke dvojnega bremena zaposlenih žensk, ki imajo po službi še en poln delovnik doma, na družino, širšo družbo in neenakostne odnose med moškimi in ženskami v gospodarstvu. – Poslovni guru in futurist John Naisbitt (1929–2021) je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v razprave o ekonomiji, poklicih, zaposlovanju ... prinesel tudi razlikovanje med *high-tech* in *high-touch* dejavnostmi in poklici: zadnje pomeni tiste poklice, ki ne morejo prebiti brez človeškega stika, kot so advokatura, medicinsko negovanje, socialno delo in podobno. Splošna ugotovitev je, da *high-tech* početje v povprečju prinaša veliko večje remuneracije in dobičke kot tisto, ki je *high-touch*, kar bi lahko brali tudi kot neizbežen, vnaprej zagotovljen poraz vseh tradicionalno ženskam pripisovanih zmožnosti.⁷

Pomembno je tudi vedeti, da so se mnoga tradicionalno ženska področja dela skozi zgodovino maskulinizirala. Najprej velja omeniti kuhanje in sploh pripravljanje hrane: opravke, ki zahteva verzatilna znanja in izmojstreno rutino, je bil stoletja, in je še vedno, prvenstvena zadolžitev in tudi še poklic žensk, vendar je že vsaj od zgodnjega 20. stoletja tudi ekstravaganten poklic za pretežno moške vrhunske kuharje, ki so v svojem početju menda ženskam nedosegljivo tehnično dovršeni, izvedensko ustvarjalni in umetniško prefinjeni, in katerih klientela so izbrani, elitni konzumenti. Ponarodela presoja, ki ilustrira enega od temeljnih trikov patriarhalne interpretacije dejstev je, da sicer veliko žensk res dobro kuha, ampak vrhunske kulinarike so pa zares zmožni samo moški. – Prav podobno velja tudi za babištvo in umetnost zdravilstva sploh: stoletja so se s rodničarstvom ukvarjale izključno ženske, v zdravilstvu jih je bilo tudi veliko, dokler ni bila obstetrika znotraj zahodne ustanove medicine profesionalizirana in specializirana in do nedavna poseljena večinoma z moškimi specialisti ginekologije in obstetrike. Podobno velja

7 Dilema o enem in drugem ter ambicija po uravnoteženju posebej v servisni ekonomiji je eno od večjih področij razprav, ki domnevno porajajo prebojne »inovacije«, kot se glasi ključna beseda neoliberalizma. Za vzorec tovrstne razprave gl. npr. https://dfdf.informatik.uni-hamburg.de/media/documents/High_Tech_Meets_High_Touch_-_English_Version.pdf. Čisto realno gre pričakovati, da bo tovrstna razprava stopila v ospredje tudi v skrbstvenem sektorju in bo govor ne le o e-medicini, ki ga že poslušamo, temveč tudi o e-socialnem delu.

tudi za proizvodnjo oblačil in hišnih tekstilij, ki je bila dolga stoletja pretežno ženska ustvarjalnost in ročno delo, dokler niso na začetku 20. stoletja nastopili moški modni kreatorji in risarji krojev in predlog za čipke, enako kot kulinarčni *chefs* tudi v službi družbene elite. T. i. ženska ročna dela, pletenje, kvačkanje, vezenje, čipkarstvo, niso bila le večina in plod tehničnega in umetniškega genija nič koliko generacij žensk, temveč tudi pomemben vir dodatnega zaslužka za delavske in delavsko-kmečke družine po Evropi, ki ga je uničila mehanizacija.⁸ V vseh teh primerih sta bila žensko delo in znanje novo olastninjena, mehanizirana oz. tehničirana, profesionalizirana in predvsem radikalno monetizirna po tem, ko sta bila razvrednotena kot *a priori* drugorazredno, žensko, obrtno delo.⁹ Kot pravi avtorica

-
- 8 Imenitna knjiga avtorice Rozsike Parker (1945–2010), britanske psihoanalitičarke in umetnostne zgodovinarke, o umetnosti vezenja kot mediju ženskega družjenja, izobraževanja in subtilne subverzije patriarhata je sijajen, pionirski ekskurz v žensko zgodovino patriarhata.
- 9 Ne moremo tudi mimo precej nedavnejšega primera maskulinizacije ženskega dela: računalniškega kodiranja oz. programiranja. Ameriška vesoljska agencija NASA je v poznih 50. in v 60. letih prejšnjega stoletja zaposlila vrsto žensk, matematičark in računalniških znanstvenic, ki so izvedle bistvene naloge v pripravah za pristanek na Luni. Katherine Johnson, Dorothy Vaughan, Mary Jackson, Annie Easley in Christine Darden so bile pionirske Afroameričanke, katerih matematična strokovnost je oblikovala Nasine vesoljske programe. Katherine Johnson je izračunala ključne tirnice za misije Mercury in Apollo ter s tem zagotovila varno vrnitev astronautov. Dorothy Vaughan je vodila Nasino enoto West Area in uporabila Fortran programiranje, kar je omogočilo prehod na digitalno preračunavanje. Mary Jackson je bila prva temnopolta inženirka pri Nasi in izboljšala aerodinamiko vesoljskih plovil. Annie Easley je razvila kode za raketni pogon in energetsko pretvorbo, kar je pripomoglo k razvoju hibridnih vozil. Christine Darden je specializirala nadzvočne polete in raziskave zvočnih udarov, kar je prispevalo k aerodinamičnim inovacijam. - Margaret Hamilton (roj. 1936) je ameriška računalniška znanstvenica in sistemska inženirka, ki je vodila razvoj programske opreme za Nasine misije Apollo, vključno z Apollom 11, ki je leta 1969 uspešno izvedla pristanek prvih ljudi na Luni. Kot direktorica Oddelka za programsko inženirstvo v MIT je razvila programsko opremo za zaznavanje in odpravljanje napak, kar je računalniku, ki je vodil misijo, omogočilo, da je obvladal nepričakovane težave med poletom. Njeno delo je preprečilo odpoved misije, ko je le nekaj minut pred pristankom na Luni preobremenitev sistema s podatki sprožila alarm: zaradi njene kode je sistem prednostno izvajal ključne funkcije, kar je astronomom omogočilo varen pristanek. Hamilton je skovala izraz »programsko inženirstvo«, s čimer je poudarila pomen strogih standardov pri razvoju programske opreme. Njeni prelomni dosežki so postavili temelje sodobnemu programiranju. Leta 2016 je prejela predsedniško medaljo svobode za neprecenljiv prispevek k vesoljskim raziskavam in zgodovini računalništva. Komercializacija računalniške tehnologije v poznih 80. in 90. letih prejšnjega stoletja je računalništvo prelevila v eno od finančno

Parker (1984: 5) glede tradicije ženskega vezenja in zgodovinskim razločevanjem med obrtni in umetnostjo:

Hierarhija med umetnostjo in obrtjo nakazuje, da sta umetnost, ustvarjena z nitjo, in umetnost, ustvarjena z barvo, intrinzično neenakovredni: da je prva umetniško manj pomembna. A resnične razlike med njima so v tem, kje in kdo ju ustvarja. Vezenje so do časa razločitve med umetnostjo in obrtjo večinoma ženske izdelovale v domačem okolju iz »ljubezni«. Slikarstvo pa so večinoma, čeprav ne izključno, producirali moški v javnem prostoru, za denar. Profesionalna veja vezenja je bila, za razliko od slikarstva, od konca 17. do konca 19. stoletja večinoma v rokah žensk iz delavskega razreda ali prikrajšanih žensk srednjega razreda. Jasno je, da obstajajo velike razlike med slikarstvom in vezenjem: različni pogoji produkcije in različni pogoji sprejema. Toda namesto da bi priznali, da sta ročno delo z iglo in slikarstvo različni, a enakovredni umetnosti, se vezenju in obrtem, povezanimi z »drugim spolom« ali delavskim razredom, pripisuje manjša umetniška vrednost.

Ta hierarhija med obrtjo in umetnostjo, pojasnjuje avtorica, je bila v Britaniji viktorijanska reinvencija srednjeveškega vezenja, še posebej velikanskih skupinsko izvedenih tapiserij, del z nabožno ali historično slavnostno vsebino, katere primarni producenti so bili cehovsko organizirani moški in ženske in populacija v moških in ženskih samostanih; njihovi proizvodi so bili v srednjem veku vrednoteni kot enakovredni slikarstvu in kiparstvu. Viktorijanska reinvencija vezenja pa je nasprotno postala »zgolj« obrt in emanacija ganljive in nežne, četudi inferiorne ženske nravi. Zgodovinski vektor patriarhalizma je v 19. stoletju dosegel vrh z ideološko bipolarizacijo moškosti in ženskosti, ujeto v tesno prilegajoči se kalup zahodne družbe, ki je bila na vrhu svoje globalne kolonialne premoči in strme rasti materialnega bogastva:

najbolj donosnih industrij, pri čemer so tako programiranje kot trženje informacijske tehnologije prevzeli moški. – Prim. Rissman 2018; Margaret Hamilton: <https://www.lindahall.org/about/news/scientist-of-the-day/margaret-hamilton/>. – Tudi v našem sedanjiku so ženske, ki odločilno razvijajo elektronske tehnologije: Dr. Marion Rogers Croak (roj. 1955) je proslavljena pionirka in razvijalka VoIP tehnologije, ki omogoča prevajanje govora v elektronske signale, zaradi česar imamo aplikacije, kakršna je Zoom. Vendar je zunaj sveta elektronskega inženirstva tako rekoč neznana (prim. https://en.wikipedia.org/wiki/Marian_Croak).

Z naraščajočo močjo moških srednjega razreda v 19. stoletju so se materialne okoliščine žensk srednjega razreda izboljšale, vendar se je njihova pravna in finančna odvisnost še poglobila. Pritisk na mlada dekleta, da ostanejo doma in si pridobijo »spretnosti«, se je utrdil, pri čemer je dejstvo, da ženske v družini niso bile plačane delavke, postalo pomemben pokazatelj družbenega statusa. Ženske so na eni strani obravnavali kot ranljiv spol, nedotaknjen z intelektom, na milost in nemilost prepuščen svoji fizični šibkosti in nestabilnim čustvom. Na drugi strani pa naj bi predstavljale duhovni obraz svojega razreda in zasedale višjo, čistejšo sfero kot moški – moški, ki so priklenjeni na svoje živalske nagone in pokvarjeni svet trgovanja (Parker 1984: 17).

Tovrstni viktorijanski nastavki radikalne patriarhalne reglementacije zahodne družbe¹⁰ za potrebe velikega podjetja svetovne ekonomske in kulturne dominacije so brez dvoma tisti, ki se jih je v drugi polovici 20. stoletje skušalo dekonstruirati skozi specialne analize, na primer ženskih zgodovin, s pretresanjem in poskusi redefiniranja biološkega in kulturno konstruiranega spola, obsesivnimi analizami državnega nacionalizma in etnonacionalizmov, z radikaliziranim umetniškim početjem, uporniškimi gibanji, z analizo poskusov egalitarističnih političnih sistemov znotraj globalnega kapitalizma ..., in s katerimi se še vedno spopadamo tudi v prvi četrtini 21. stoletja. Zaradi temeljev patriarhalne družbene reglementacije 19. stoletja, ki se je v teku 20. stoletja globalizirala, o 19. stoletju govorimo kot o najdaljšem v človeški zgodovini:¹¹ vtis je, da nas model, ulit v 19. stoletju, noče izpustiti iz svojega tesnega

10 Ta zgodovinska reglementacija ne obsega le ideološkega dehumaniziranja žensk in neevropskih ljudi v obliki seksizma in rasizmov, temveč tudi vstop antisemitizma v politične programe, zgodovinsko kulminacijo ustanove suženjstva, znanstveni rasizem v porajajočem se profesionaliziranem družboslovju, nezdovoljevo (»znanstveno«) vero v linearni socialnoekonomski progresivizem na temelju podrejanja narave človeku, »izum« genocidnega modela uničevanja celih skupin človeštva, in še kaj.

11 Poveden je v tem smislu podnaslov imenitne, prelomne knjige slovenskega umetnostnega zgodovinarja, zgodovinarja in sociologa kulture Braca Rotarja (roj. 1942) *Odbiranje iz preteklosti: Okviri, mreže, orientirji, časi kulturnega življenja v dolgem 19. stoletju* (2007), v kateri raziskuje zgodovinsko konstrukcijo slovenske nacije in nacionalizma prav skozi nenehno spiralno vrtenje temeljev, postavljenih v 19. stoletju.

prijema, saj vsi poskusi osvoboditve iz njega grozijo, da nas bodo skupaj z modelom fizično uničili.¹²

Strukturni pogled na patriarhat: kaj je in kako deluje

Človek, ki si je prvi ogradil kos zemlje in oznanil: »To je moje,« in je našel dovolj lahkovernih ljudi, ki so mu verjeli, je bil ustanovitelj civilizacije.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU, DISCOURS SUR L'ORIGINE ET
LES FONDEMENTS DE L'INÉGALITÉ PARMIS LES HOMMES (1754)

Ameriška sociologinja Joan Acker (1924–2016) je v svojem članku iz leta 1990 o pospoljeni delovni organizaciji opazila nekaj posebnega: prvič, da so feministke tega časa le redko in nerade govorile o organizacijski teoriji, ker so delovne organizacije kot »vseprisotno človeško iznajdbo« (str. 140) gledale kot danost na sebi, kot objektiviziran in načelno brezspolen fragment sveta. V svoji kritiki pogledov politologinje in feministke Kathie Ferguson (1984), ki je pisala o birokraciji kot ustanovi, ki vso svojo klientelo feminizira na način podrejanja, Acker zapiše:

Vendar so s to teoretsko formulacijo težave. Njena trditev, da je feminizacija metafora za birokratizacijo, ne le uporablja stereotip ženskosti kot zatirane, šibke in pasivne, temveč z enačenjem izkušnje moških in ženskih strank, delavk in moških birokratov zamegljuje specifičnost ženskih izkušenj in povezave med moškostjo in močjo [...]. Ferguson gradi na Foucaultovi (1979) analizi moči kot široko razpršene in vzpostavljene skozi diskurz, težave v njeni analizi pa izvirajo prav iz Foucaulta, ki v svojo analizo moči ne privede spola. Rezultat je brezosebna in posledično spolno nevtralna birokracija kot zatiralec. To seveda ni nov pogled na birokracijo, vendar v njem spol nastopa le kot analogija, ne kot kompleksen sestavni del

12 Siloviti globalni pretresi, ki so jih privedla dvajseta leta našega stoletja, kažejo na to, da se je nekdanji kolonizirani neevropski svet desetletja po formalnem koncu klasičnega kolonializma naposled odločil za dejanski obračun z zahodno dominacijo. Nekoč nezaslišane politične in gospodarske povezave npr. med Rusko federacijo in LR Kitajsko, bližajoči se dejanski konec neokolonialnega gospodarstva na afriškem kontinentu, ekonomsko in socialno ter politično potapljanje zlasti Evrope in potekajoča, skrajno nasilna rekonfiguracija moči na Bližnjem vzhodu so dogajanja, ki grozijo tudi s strmo naraščajočo možnostjo jedrskega konflikta.

procesov nadzora in dominacije. Skratka, nekateri najboljši feministični poskusi teoretiziranja spola in organizacij so ujeti v omejevalne definicije iz teoretskega polja, ki organizacije prikazujejo kot spolno nevtralne in aseksualne. Te teorije ponujajo le polovično razumevanje globoke zakoreninjenosti spola v organizacijah. Na voljo je veliko empiričnih dokazov: zdaj vemo, da je spolna segregacija izredno vztrajen vzorec in da se spolna identiteta delovnih mest in poklicev vedno znova reproducira, četudi v novih oblikah [...]. Rekonstrukcije spolne segregacije so sestavni del dinamike tehnoloških in organizacijskih sprememb [...]. Posamezni moški in določene skupine moških v teh procesih ne bodo vedno zmagali, toda moškost vedno simbolizira samospoštovanje za moškega na dnu in moč za moškega na vrhu, ko hkrati obema potrjuje premoč njunega spola.¹³ Teorije, ki predpostavljajo, da so organizacije in birokracije spolno nevtralne, ne morejo ustrezno razložiti tega nenehno pospoljenega strukturiranja. Potrebujemo drugačne teoretske strategije, ki organizacije preučujejo kot pospoljene procese, pri čemer ima svojo vlogo tudi spolnost (Acker 1990: 144-5).

V nadaljevanju Acker obrazloži tudi, kako domnevno nevtralna »služba« v organizaciji osebo, ki je kandidatka, implicitno pospoli:

V logiki organizacij so tako delovna mesta kot hierarhije abstraktne kategorije brez zasedenih položajev, človeških teles ali spola. Vendar lahko abstraktno delovno mesto obstaja in se spremeni v konkretno obliko le, če obstaja delavec. V logiki organizacij je tisti, ki zapolni abstraktno delovno mesto, brezoseben delavec, ki obstaja samo za delo. Tak hipotetični delavec ne more imeti drugih življenjskih imperativov, ki bi učinkovali na delovno mesto, ker zunanji imperativi ne smejo biti vključeni v definicijo delovnega mesta. Preveč obveznosti zunaj delovnega mesta bi delavca naredilo neprimerne za položaj. Brezosebni delavec na abstraktnem delovnem mestu se resničnemu delavcu najbolj približa, če je moški, čigar življenje se osredotoča na polno zaposlitev za nedoločen čas, medtem ko za njegove osebne potrebe in otroke skrbi njegova žena ali druga ženska.

13 Naj na tem mestu dodam anekdoto izpred let: znanka, ki ji je bilo ponujeno mesto vodje pisarne nekega tedaj novoizvoljenega politika, s katerim je že prej delala, je ponudbo zavrnila. Na vprašanje, zakaj, je odgovorila z izkušnjo: ne glede na vodilni položaj, ki ga je imela, je »šefov šofer vedno več vedel o šefovih dogovorih in namerah kot jaz«.

Čeprav resničnost življenja v industrijskem kapitalizmu nikoli ni omogočila, da bi vsi moški živeli v skladu s tem idealom, je bil slednji cilj tako delavskih sindikatov kot tudi podoba delavca v družbeni in ekonomski teoriji. Delavka, za katero se predpostavlja, da ima poleg delovnih še druge legitimne obveznosti, se ni skladala z abstraktnim delovnim mestom. Koncept »delovnega mesta« je torej implicitno spolno oznamovan koncept, čeprav ga logika organizacij predstavlja kot spolno nevtralnega. »Delovno mesto« že vsebuje spolno delitev dela in ločitev med javno in zasebno sfero. Koncept »delovnega mesta« predpostavlja določeno spolno organizacijo domačega življenja in družbene produkcije. To je primer tega, kar je Dorothy Smith [...] imenovala »spolni podtekst racionalnega in brezosebnega.« [...] Delavec z »delovnim mestom« je torej isti »univerzalni« posameznik, ki je v dejanski družbeni resničnosti moški. Koncept univerzalnega delavca izključuje in marginalizira ženske, ki skorajda po definiciji ne morejo doseči lastnosti pravega delavca, saj bi za kaj takega morale postati podobne moškim (Acker 1990: 149-50).

Z zadnjima stavkoma je Acker zadela pregovorno žebljico na glavico: namreč samo srž vsakega družbenopolitičnega sistema, katerega matrica je patriarhat. Patriarhalni vzorci razmerij med spoloma – tako zoženo je izraz patriarhat večinoma razumljen ne le v ljudskem, temveč tudi v dobršnem delu strokovnega vokabularja – se ne vzpostavljajo kot osnovni nosilni člen patriarhata, temveč to mesto zaseda moški sam, ki je regimentiran kot bitje, ki ga je najprej treba ustvariti, vzgojiti, matrikulirati v ideologijo moške hegemonije in oborožiti, da funkcionira kot temeljni, nosilni člen vertikalne verige reglementacije celotnega socialnega sistema. Bistveno je, da razumemo, da ne gre za tak ali drugačen tip mačizma, kar je posebna patriarhalna dramtizacija in performans moškosti, tudi ne prvenstveno za oblast nad ženskami in otroki, ampak predvsem za podrejanje hierarhiji med moškimi: kot namiguje Acker, je srž patriarhata v rekrutaciji moških v organizirano delovno hierarhijo za ceno izločitve, odtujitve moškega iz sveta zasebnosti, intimnosti, skrbstvenosti. Šele tak preobrat v organizaciji perspektive, ki presoja žensko zaprtost v zasebnost, intimnost in skrbstvenost, razkrije, da je prva, načrtna, sistemsko temeljna žrtev nasilne razločitve teh dveh sfer moški, ne ženska.

Nadalje moremo ugotoviti, da patriarhat ni le splošno, prevladujoče temeljno načelo organizacije človeških družb v našem času,

tudi ni nekakšno naravno stanje v človeških družbah, kot bi nas rade prepričale različne religiozne in politične ideologije, temveč je zgodovinska kategorija, dogajanje, katerega začetke postavljamo približno 10.000–12.000 let nazaj v preteklost. Tedaj, po koncu zadnje ledene dobe, so se namreč na različnih koncih sveta začele vzpostavljati družbe, ki so v spremenjenih klimatskih razmerah ugotovile, da lahko prevladujoč sezonsko migratoren način življenja zamenjajo s sedentarnim: da se jim torej ni treba premikati v prostoru zaradi sezonskega lova in nabiralništva, temveč lahko te vire hrane priselijo v bližino stalnih naselbin in jih kultivirajo: žitne in zelenjavne sorte, udomačene živali, sadno drevje in grmičevje. V evropskem svetu veljata za tovrstno »zibelko civilizacije« Bližnji vzhod in Sredozemlje. Ker sta tak način pridelovanja hrane in opuščeno premikanje po prostoru na dolge razdalje omogočila znatne rezerve pridelkov, so se naselbine zelo zgodaj tudi utrdile ne le v obrambi proti živalskim roparjem, temveč tudi proti roparskim napadom še vedno migratornih skupnosti sodobnikov, včasih celo pod zemljo, kot pričajo npr. arheološke ostaline okrog Črnega morja.¹⁴ Naselbine so se kaj kmalu razrasle v strukturirane urbane centre s politično in slojno presenetljivo zgodaj hierarhiziranim prebivalstvom, kot je to postuliral, na podlagi preučevanja obsežne arheološke evidence, avstralski arheolog V. Gordon Childe.¹⁵ Kot pričajo arheološka izkopavanja, je

-
- 14 Na širšem območju Črnega morja so številna paleolitska in neolitska arheološka najdišča, ki ponujajo ključne vpoglede v zgodnje človeško trajno naseljevanje, preživetvene strategije in kulturne prehode. Območje je služilo kot pomembno stičišče med Evropo, Bližnjim vzhodom in Kavkazom in je ena ključnih regij pri preučevanju prazgodovinskih migracij, tehnologije in širjenja poljedelstva. Med najznamenitejšimi najdišči so Çatalhöyük (Turčija, okoli 7500 pr. n. št.), ki med drugim vsebuje t. i. upravno palačo s prestolno sobo, po domnevah arheologov sedež oblastnika; Arslantepe (Turčija, okoli 4000 pr. n. št.), ki je primer posebej strnjene poselitve z bivališči, ki so imela vhode na strehah; Derinkuyu v osrednji Anatoliji (Turčija, cca. 2000 pr. n. št.), ki je v vulkansko kamnino izdolbeno mesto, segajoče do 85 metrov globoko, ki je imelo kakih 20.000 prebivalcev. Za pregled neolitskih najdišč v širši regiji okrog Črnega morja gl. Ivanova, 2015.
- 15 Vere Gordon Childe (1892–1957) je bil avstralsko-britanski arheolog, zgodovinar in jezikoslovec, ki velja za enega najvplivnejših arheologov 20. stoletja. Najbolj je znan po razvoju konceptov neolitske revolucije in urbane revolucije, ki sta spremenila naše razumevanje razvoja človeških družb. Childe se je osredotočal na prehod iz lovsko nabiralniških družb v poljedelske in na vzpon zgodnjih mest. Njegova ključna dela, kot sta *The Dawn of European Civilization* (1925) in *Man Makes Himself* (1936), poudarjajo vlogo tehnoloških in gospodarskih sprememb pri oblikovanju načinov življenja in t. i. civilizacij. Bil je tudi pionir marksističnega

mogoče domnevati, da prehod od lova in nabiralništva v poljedelske kulture in rejo živali ni zahteval dolgotrajnega učenja teh udomačitvenih metod, saj so lovci in nabiralci temeljito poznali in razumeli življenjske cikle in razmnoževanje rastlin in živali (Cummings, Jordan, Zvelebil, 2014).

Hiter vznik hierarhičnih družbenih struktur v zgodnjem sedentarizmu, ki je pomenil radikalen prelom z egalitarizmom lovno-nabiralniških skupnosti, je že Childe, in pred njim Rousseau, pripisal tedaj zgodovinsko novemu umisleku, individualni in/ali družinski lasti ozemlja. Izum privatnega lastništva nad zemljo je nosilni koncept-organizator vseh in vsakršnih patriarhalnih družb. Je t. i. pravna fikcija:¹⁶ ideja zasebne lastnine nad zemljo namreč ni neodtujljiva pravica, temveč dogovor, ki ga sklenejo in uveljavijo človeške institucije. Če naj na kratko orišemo več vidikov ali »dokazov« o fiktivnosti, torej družbeni umišljenosti lastništva nad zemljo, potem bi rekli takole: zgodovinsko gledano je bila zemlja skupna dobrina človeških skupin, ki so uporabo zemljišč prvenstveno gledale kot prostor izkoriščanja virov za življenje, kar je hkrati pomenilo dolžnost ohranjanja naravnega ravnotežja in obilja na takem ozemlju.¹⁷ S sedentarizmom se privatno lastništvo nad zemljo uveljavi kot privilegij, zavarovan s fizično silo. V modernih nacionalnih državah imajo analogno vlogo zagotavljanja lastništva nad zemljo državne oblasti, vendar hkrati

pristopa k arheologiji, saj je trdil, da so materialne razmere in razredne strukture ključni dejavniki družbenih sprememb. Več informacij na povezavah: <https://www.britannica.com/biography/V-Gordon-Childe>; in <https://adb.anu.edu.au/biography/childe-vere-gordon-5580>.

- 16 Britannica na primer pravno fikcijo definira kot »... pravilo, ki kot resnično predpostavlja nekaj, kar je očitno napačno. Fikcija se pogosto uporablja kot obvod določb ustav in zakonikov, ki jih zakonodajalci neradi spreminjajo ali obremenjujejo s posebnimi omejitvami. [...] Skoraj vsako pravno fikcijo je mogoče izraziti v obliki dejstva. Tako je na primer fikcija, da je korporacija v nekaterih pogledih oseba, razločena od svojih članov, enakovredna trditvi, da pravo za te namene obravnava skupino kot enoto, pri čemer namenoma spregleda posamezne člane skupine kot take.« Primer razlaga pojem, ki ga v slovenščini poznamo kot »pravno osebo« (za razliko od »fizične osebe«).
- 17 O načinih, kako so sezonsko nomadske družbe upravljale naravno okolje, da so ohranjale ekološko ravnotežje v njem, preprečevale požare, poplave, razrast podrasti itd., obstaja cela vrsta antropoloških študij. Dober primer je Anderson, 2005, ki zelo podrobno opisuje staroselske tehnike in tehnologije skrbi za okolje v Kaliforniji pred zgodovinskim stikom, kakor tudi že prej omenjeno temeljito znanje lovcev in nabiralcev o sezonskih ciklih, prehrabnih verigah in razmnoževanju rastlin in živali.

lahko lastnike npr. obdavčujejo ter regulirajo uporabo in namenskost zemljišč, vse to pa se lahko spreminja z razvojem pravnih in političnih okvirov. Ekonomsko gledano zemlja svojo vrednost črpa iz družbenih vrednotenj, in ne iz individualnega truda; filozofsko rečeno pa nihče ne more »naravno« imeti v lasti nečesa, česar ni sam ustvaril, in kar je obstajalo milijone let pred njim, in bo obstajalo milijone let za njim.

Fikcija lastništva nad zemljo je pomenila še en radikalen prelom z normami, ki so uravnavale rodnost pri lovsko-nabiralniških skupnostih, v katerih so imeli ljudje malo otrok, to pa iz več razlogov: prvič, skupina je morala biti nenehno v pripravljenosti glede možnosti, da bodo morali hitro podreti taborišče in se podati na pot, na primer zaradi lova na črede divjega goveda, ali zaradi take ali drugačne varnostne grožnje, zato so morali biti čim bolj mobilni. Kopica majhnih otrok bi predstavljala veliko tveganje. Mnoga teh ljudstev so odlaganje spočetja drugega otroka povzdignila v etični ideal in so ga pojmovala kot čustveno in spiritualno naložbo v prvega otroka, spolno vzdržnost do časa, ko prvi otrok prerase otroštvo, pa kot prakso, ki je paru prinesla spoštovanje. Drugič in deloma posledično so te skupnosti gojile posebno vrsto individualizma, ki je vsako posameznico/posameznika gledal in cenil kot edinstveno, avtonomno osebo z edinstveno življenjsko misijo in vlogo v skupnosti. Tretjič, vsak otrok je bil dojen praviloma vse tja do šestega leta starosti in je bil preživetveno v tem smislu odvisen od matere, saj način življenja ni zagotavljal zalog hrane za daljša časovna obdobja, marsikje pa so ljudje ciklično preživljali obdobja zelo pičle hrane in tudi lakote (prim. različne prispevke v Hewllet, Lamb, 2005).

S sedentarizmom so se stvari tako rekoč nemudoma obrnile na glavo: prisvojeno olastninjeno ozemlje je zahtevalo nenehno rast poceni ali zastonj delovne sile za zamudne in težaške agrikulturne opravke, zaradi česar so bile ženske pod prisilo nenehnega rojevanja otrok, prihodnjih delavcev in varuhov ter dedičev olastninjenega ozemlja. S tem so tudi ženske in otroci postali olastninjen subjekt reprodukcije nenehnega boja za vzdrževanje in širjenje privatizirane zemlje. Odrasli moški in dečki so se razporedili v hierarhijo, katere notranji smisel je služenje lastnini, njenemu kopičenju in tekmovanju z drugimi lastniškimi enotami. Socializacija moških je dečke izločila iz domačnega, skrbstvenega okolja žensk najkasneje okrog sedmega leta starosti in jih podredila tistemu, kar smo poimenovali

matrikulacija v hegemon hierarhični sistem: ideologije nasilne moškosti, nasilnega heroizma, seksualnega predatorstva kot tehnike rekrutacije žensk v plodni dobi, še posebej spolno nedotaknjenih, v vlogo strojev za rojevanje delovne sile v službi lastnine so od dečkov in moških zahtevale radikalno odtujitev ne samo od prostorov družinske in skupnostne intimnosti in skrbi, ampak tudi od lastnega čustvovanja in empatičnega človeškega socialnega čuta.

Če je namreč obligatorna gregaričnost¹⁸ in posledično razvita socialna empatičnost ena od potez človekove narave, je vzporedno z njo del človekove narave tudi zmožnost preobračanja vseh smislov in pomenov za natanko 180 stopinj, ki organizira paradoksalne, in pogosto uničevalne, ideološko zavarovane verige človeških socialnih realnosti: merimo na tisto, kar sta Marx in Engels označila za naturalizacijo eksploatacije, Gramsci kot konsenz glede dominacije, Marcuse kot enačenje potrošništva z (osebno) svobodnostjo, Foucault pa kot prisilo ideološko zavarovane moči, ki človeka prepriča, da je samodiscipliniranje v sistemu njegova/njena svobodna volja, itd. Skupno temu obratu dejstev v ideologijo za natanko 180 stopinj je, da ga ljudje dojemamo kot nekaj naravnega, kot naravo resničnosti same, ki je pri človeku vedno socialno konstruirana.¹⁹ Teoretiki te

18 S to formulacijo ne mislimo na kake družbene norme vljudnosti, temveč na eno temeljnih potez človeške narave, ki je tako rekoč patološka, prisilna gregaričnost: človeška vrsta je, če že ne najbolj izrazito socialna, pa vsaj na samem vrhu seznama obligatorno socialnih bitij na planetu. Človeški otrok se ne more uspešno socializirati, niti ne razviti celotnega repertoarja človeške nevrologije, če v prvih treh letih ni deležen varne navezanosti na ljubeče in skrbne odrasle. Človeško družbeno vedenje je v vseh vidikih odvisno od, ali prilagojeno tej vrojeni gregaričnosti in neodpravljivi medosebni soodvisnosti, od kognitivne formacije posameznika preko medosebnih, skupinskih in medskupinskih odnosov in diskurzivnih praks, do kulturotvorno utemeljenega transgeneracijskega prenosa znanj. O tej temeljni lastnosti človeške vrste je razpravljala vrsta filozofov, historiografov, antropologov in sociologov že vsaj od Aristotela dalje; naj na tem mestu napotim zgolj na prodorno pisanje o prisilnosti človekove socialnosti izpod peresa socialnega psihologa in humanista Ericha Fromma *Zdrava družba* (1955).

19 Na tem mestu je treba pojasniti nekatera popačena razumevanja te diagnoze: socialna konstruiranost človeškega sveta pomeni proces in nasledke socialnega in kulturotvornega procesa, ki je posebnost naše vrste. Gre za naravo, tvorjenje in funkcioniranje človeških socialnih realnosti, ki vključujejo razvejeno socialno grupiranje, kompleksne in kulturno oformljene medčloveške in medskupinske odnose, polja ideološko zavarovanih sistemov, kot so politični procesi, ekonomske verige, trgovanje, denarni sistemi, sistemi varovanja in solidarnosti, sistemi organiziranega medskupinskega nasilja, in podobno. Dejstvo, da so vse to izmisleki, ki urejajo človeško socialnost, ni v opreki z dejstvom, da so za ljudi ti namišljeni

kompleksnosti so predlagali različne interpretativne sheme, na primer sociolog Niklas Luhmann (1927–1998) tezo o *autopoiesis*, avto-referenčnih sistemih, ki se gradijo skozi komunikacijo, kot je za njim podobno povzel tudi filozof Jürgen Habermas (roj. 1929); sociolog in antropolog Pierre Bourdieu (1930–2002) s postuliranjem socialnih polj kompeticij, ki jih posameznik ponotranji kot *habitus*; sociolog Talcott Parsons (1902–1979) je s svojo aplikacijo sistemske teorije za desetletja preorientiral večino družboslovja.

Cela vrsta avtorjev dandanes nadaljuje razpravo o patriarhalni socializaciji moških, ki se je kot *mainstream* področje družboslovnih raziskav razmahnila tudi kot odgovor na vrsto provokativnih del, še posebej po objavi spogledljivo škandalozne knjige zdravnice in pisateljice Esther Vilar (roj. 1935), ki je bila splošno dojeta kot groteskna in celo fašistoidna kritika sočasnih feminističnih pogledov in pisanj o patriarhatu.²⁰ Manj komercialno izzivalna je bila neka druga, precej kasnejša epizoda iz zgodnjih 2000. let, ki je tudi sprožila val strokovnega in javnega zanimanja: Norah Vincent (1968–2022), novinarka in samoizjavljena lezbijka se je, preoblečena v moškega z imenom Ned Vincent, zblížala z združbami moških zaporedoma iz delavskega razreda; z moškimi v meniškem redu; z zaposlenimi v komercialnem oddelku nekega podjetja; in z moško klientelo v strip klubih in na trgu dogovorjenih zmenkov. Želela je na lastni koži izkusiti moško socializacijo in socialno življenje moških združb, zlasti sloge obnašanja in norme v prijateljstvih in tovariških skupinah. Izkušnja, ki jo je popisala v dveh knjigah, je po njenih navedbah resno

sistemi popolnoma otipljiva, v resnici edina realnost, v kateri so nerazumevanje in napake zlahka in pogosto tudi smrtno nevarni. Človeška socialna igra je zaradi kulturotvornosti, ki je tudi del človeške narave, tako zapletena, da jo v povprečju odrasel človek zadovoljivo funkcionalno razume šele okrog 40. leta starosti: proces socialnega učenja, ki ga z analitskega vidika nekoliko dezorientirano vpisujemo prvenstveno v domeno kognitivne razvojne psihologije, torej v posameznika, kot proces »odrašanja« in »ozrelitve«. Posebej popularne so t. i. neopiagetske teoretizacije. Za izčrpen vir avtorjev-protagonistov teh teoretizacij gl. Demetriou, Efklides, Shayer, 1994.

- 20 Vilar je moškost in moške predstavila kot žrtve zavestnih ženskih seksualnih, čustvenih in materialnih manipulacij, ki moškim zaradi patriarhalne zaslepljenosti z lastno domnevno superiornostjo ostajajo prikrite. Ključna javna razprava v nemščini, s podnapisi v več jezikih, med Vilar in njeno kritičarko, Alice Schwarzer, tedaj vidno popularizatorico feminističnih gledanj, je dostopna tule: <https://www.youtube.com/watch?v=m6OWA80zUkk&t=8s>.

načela njeno duševno zdravje,²¹ njena spoznanja o naravi moškega druženja pa niso bili nič manj kot pretresljivi: njena pričakovanja, po katerih so moški čustveno odtujeni, plitkih prijateljstev, nepripravljeni na pomenljive medosebne vezi, pozerji in na trgu erotičnih razmerij agresivci, ki hočejo (potencialne) partnerice nadzirati, ki so na delovnih mestih vpeti v moško igrišče, na katerem drug drugega podpirajo, ki zabavo razumejo kot objektivizacijo žensk v strip klubih, ki uživajo v svojem moškem privilegiju, so se sprevrgla v čisto drugačne izkušnje: moški, s katerimi se je kot domnevni moški družila, so izkazovali trdna, vendar cenzurirana prijateljstva, v katerih velja povezovanje skozi skupne dejavnosti, čustvenost in izkazovanje čustvenosti in govor o osebnih težavah pa so prepovedani, razen če so pazljivo oviti v humor in šaljivo tekmovalnost. V zmenkovanju in partnerstvih z ženskami so nenehno pod pritiskom strahu pred zavrnitvijo in nerealnih pričakovanj, ki vodijo v tiho osamljenost. Na delovnih mestih so nenehno izzvani v kompetitivnost in dokazovanje svojih zmožnosti ter delo preko delovnega časa, izražanje ranljivosti pa je nevarno. Za obiskovanje strip klubov je poglobljena motivacija boj z osamljenostjo in socialno nevidnostjo in prezrtostjo, ne spolnost. Svojega moškega privilegija ne vidijo kot privilegij, temveč kot nenehno potiskanje v vlogo pogloblitnega družinskega hranitelja, ki nikakor ne sme podleči kakim čustvom ali izkazovati nemoč, izgorelost ali obup, in se nenehno počutijo zlahka zamenljive še posebej na delovnih mestih, kjer opravljajo težka in nevarna fizična dela. Vincent (2006 /2023/: 271-2) je takole strnila svoja spoznanja:

Moškost je svinčena mitologija, ki leži na ramenih vsakega moškega.

Res je. Toda kaj storiti glede tega? Te besede si komajda upam zapisati in zagovarjati: osvoboditev moških ni platforma, na kateri bi lahko gradili gibanje, četudi gre za poslednjo mejo novodobnih rehabilitacij: zatiralec kot zatirani. V našem času ne čutimo političnega sočutja do »moškega«, ker je bil osvajalec, posiljevalec, vojni hujskač, plutokrat, kolektivna nočna mora, ki nam sedi na prsnem

21 V avtobiografiji z naslovom *Voluntary madness* (2008) je Vincent predvsem naslovlila svoje bivanje v psihiatrični ustanovi, kamor je šla prostovoljno po tem, ko je, po lastnem pričevanju zaradi dolgotrajnega eksperimenta z življenjem kot moški in spoznanj s te izkušnje doživela hudo depresijo. Njena prezgodnja smrt je bila samomor z asistenco v Švici. O njenem socialnem eksperimentu je bil posnet tudi dokumentarec, dostopen na povezavi: <https://www.youtube.com/watch?v=l4x3ZvwQG10&rc=1>.

košu. Ne res? Res. »Šmrk šmrk,« odgovarjamo na njegove pritožbe. »Tiran joka.« Ko se razkrije, da rjoveča podoba Oza Velikega v resnici ni nič drugega kot zmeden homunkul, ki za zaveso vleče vzvode,^[22] je povsem razumljivo, da ne občutimo posebnega sočutja.

Ali, kot mi je nekoč dejal Paul, ki je dolga leta sodeloval v moškem gibanju in ga poskušal zagovarjati pred jeznimi feministkami: »Ženske so tiste, ki plačujejo najvišjo ceno za moško disfunkcionalnost. Sploh nismo v nasprotju z njimi.« In ima prav. Zdravljenje moških je v interesu žensk, čeprav to pomeni, da bodo na neki ravni morale sprejeti ne le dejstvo, da so moški — in to je beseda, ki se nas spravlja v grozo — prav tako žrtve patriarhata, temveč (in to bo najtežje pogoltniti) tudi dejstvo, da so tudi ženske sodoločevalke sistema in so včasih prav kot moški angažirane in zainteresirane pri oblikovanju in ohranjanju sistema. S feminističnega vidika to zveni najmanj kot izogibanje odgovornosti, lahkoten odpustek tistemu, ki je sistem ustvaril, v najslabšem primeru pa zbuja sveto jezo zaradi obtoževanja resnične žrtve. A s Paulove perspektive to pomeni, da se moški in ženske končno strinjajo v nečem: sistem je zanič.

Zato je moško gibanje ostalo večinoma skrito, omejeno na umike v naravo. Biti žrtev je politično veliko manj izvedljivo, če si hkrati tudi zatiralec in kadar si si jarem nataknil kar sam. Ali zares lahko paradiraš po ulicah in hkrati vpiješ: *obtožujem* in *mea culpa*? Ali je mogoče biti »pravi moški« in hkrati upornik?

Z drugimi besedami, preden sistem proizvede prave žrtve, ženske in otroke, se mora najprej osredotočiti na moške in jih formirati v izvajalce zatiranja. Socializacijska matrikulacija dečkov in moških v vlogo patriarhalnih zatiralcev od njih zahteva zelo visoko čustveno, intelektualno in fizično ceno. Če zanikujemo empirično vedno znova potrjena dejstva o tej ceni²³ brez prepoznave moških kot primarnih tarč in žrtev

-
- 22 Metaforično uporabljeni izvorni stavek »Kdo pritiska vzvode za zaveso?« je iz konteksta serijske zgodbe o čarovniku iz Oza pisatelja L. Franka Bauma (1859–1919), po kateri je bil leta 1939 posnet klasični film – muzikal. V pripovedki se izkaže, da je Oz Veliki in Mogočni navaden človek, moški, ki za zaveso skrivaj upravlja vzvode mašinerije, ki projicira njegovo iluzijo o lastni moči in avtoriteti.
- 23 Obče poznana statistika, ki ugotavlja, da je v t. i. razvitih državah na različnih stopnjah prihodkovne lestvice samomorilnost moških približno štirikrat višja kot pri ženskah (prim. npr. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9476842/pdf/WJP-12-1044.pdf> za podatke med letoma 2000–2019), se v analizah vedno pripisuje subjektivnim dejavnikom, na primer depresivnosti, mentalnemu stresu,

patriarhalne regimentacije, na kateri patriarhalna družbena reglementacija sloni, smo pač primorani v nemogoč interpretativni izhod, ki moške dehumanizira kot kongenitalne Druge, kot po naravi živalske, nasilne, nečlovečne, surove, skratka, jih subsumira v kategorijo, identično kolonialno rasiziranemu neevropskemu Drugemu, sliki in priliki »divjaka« in »primitivca«, kar je za analitično modeliranje patriarhalne strukture neresno, kot intelektualno stališče pa porazno, čeprav je žal del predvsem »piar« repertoarja ideološkega, populističnega feminizma, še posebej v legi kulpabilizacije »belega moškega«. Žal pravim predvsem zato, ker v kontekstu kateregakoli in kakršnegakoli družbenega realizma učinkuje kot krepitev, ne rušitev patriarhalnega sistema.

Vse opisano je povzročilo, da smo resnejše raziskave in analize položaja moških v patriarhatu dobili razmeroma nedavno, v 90. letih prejšnjega stoletja. Med prvimi avtorji, ki so pritegnili pozornost, sta bila ameriški sociolog Warren Farrell (roj. 1943), feminist drugega vala, borec za emancipacijo moških in pobudnik gibanja *Mens's rights movement*²⁴, avtor odmevne knjige z naslovom *The Myth of Male Power* iz leta 1994; in avstralska sociologinja in feministka Raewyn Connell (roj. 1944). V svoji knjigi *Masculinities* (1995, prva izdaja) je razloge za knjigo, potem ko je okrcala poplavo »poljudnega« čtiva o tej nenadoma zelo popularni temi, opisala takole (str. ix):

Prišlo je tudi do določene zaskrbljenosti zaradi trditev, ki so pritegnile medijsko pozornost. Najbolj priljubljene knjige o moških so namreč polne zmedenega razmišljanja, ki ignorira, ali pa izkrivlja izsledke vse številnejših raziskav na to temo. Val publicitete je ponovno obudil zastarele ideje o naravnih razlikah in pravi moškosti. Obenem je služil kot krinka za neokonservativno kampanjo, ki si prizadeva za odpravo sicer že tako pičlega napredka na področju odprave diskriminacije žensk in gejev v zadnjih dveh desetletjih.

V zadnjem desetletju je družboslovno raziskovanje moškosti impresivno napredovalo, pri čemer so zaključki teh raziskav povsem drugačni od tistih, ki jih ponuja najbolj prodajana popularna psihologija. Čeprav sem sama sodelovala v teh raziskavah, sem bila

predobstoječi suicidalni ideaciji itd., nikoli pa se vzrokov ne povezuje z družbeno-ekonomskimi problematikami v posameznih državah.

24 Dosegljivo na: <https://www.nextgenmen.ca/blog/mens-rights-movement-mra-anti-feminism>. Nastalo je iz skupnega jedra gibanja za moško emancipacijo, ki se je razcepilo na dva dela, profeminističnega in antifeminističnega.

zelo v dvomih glede pisanja še ene *knjige o moških*; že sam žanr namreč ustvarja lažno predstavo o enovitosti moških življenjskih izkušenj. Vendar konflikt, ki danes obstaja, zahteva novo ovrednotenje raziskav in teorij o moškosti ter nov poskus povezovanja znanja s strategijami za družbene spremembe (poudarek izviren).

Skozi serijo odmevnih publikacij v času od 1990. let do danes si je sloves vodilnega sociologa študij moškosti prislužil sociolog in feminist Michael Kimmel (roj. 1951). V eni od svojih najbolj znanih knjig z naslovom *Angry white men* je v predgovoru plastično orisal stanje vsesplošnega generaliziranega nezadovoljstva v ZDA, naraščajoče pomanjkanje potrpljenja in vse večjo jezo zaradi cele vrste sistemskih in osebnih frustracij, nato pa se je posebej osredotočil na jezne bele moške in svojo izhodiščno instigacijo za pisanje knjige opisal takole (pogl. *Introduction*, epub izdaja):

Jeza belih moških je »resnična« – kar pomeni, da jo doživljajo globoko in iskreno. Ni pa »pravilna« – kar pomeni, da ne ponuja natančne analize njihovega položaja. »Sovražniki« belih ameriških moških v resnici niso ženske ali moški drugačne barve kože. Naš pravi sovražnik je ideologija moškosti, ki smo jo podedovali od svojih očetov in njihovih očetov pred njimi – ideologija, ki objublja neomejeno materialno pridobitništvo, hkrati pa vodi v tragično osiromašeno čustveno inteligenco.

Sprejeli smo ideologijo moškosti, ki nas pusti prazne in osamljene, kadar jo pravilno udejanjamo, in še bolj obupane, kadar imamo občutek, da jo udejanjamo napačno. Najhuje pa je, kadar menimo, da smo jo pravilno udejanjali, a kljub temu nismo nagrajeni tako, kot verjameмо, da si zaslužimo. Takrat moramo nekoga okriviti. Nekoga drugega.

Kimmel torej pravilno opozarja, da patriarhalna moškost (in ženskost) ni le vsocializirana vloga, ki se demonstrira, denimo, kot neki osebni tip in določa neki repertoar družbenih odnosov, ampak je permanentno divizivna (a)socialna strategija, ki se močno izostril v nekaterih, zlasti stagnantnih in naraščajoče ekonomsko neenakostnih družbenih razmerah, torej v nekakšni durkheimovski anomiji. Pomembno je, da se lažnost in ideološkost patriarhalnega reda v takih razmerah posebej jasno izrišeta in razgalita in izgubljata vernike v atribut ideološke naravnosti, ki prikriva osrednji patriarhalni mehanizem: »materialno pridobitništvo«.

Zgodovina in sodobne socializacijske in socialne prakse patriarhata z vidika sistematične dresure moških v varuhe privatizirane lastnine, vključno z objektificiranimi ženskami in otroki, so še danes v samem jedru vsega, kar zaznavamo kot pereče družbene problematike, še posebej tudi v praksi socialnega dela. Socialno delo z družino je velikansko in hkrati osrednje delovno področje zlasti v centrih za socialno delo. Kimmel v citirani knjigi (4. poglavje z naslovom *Angry white dads*) preudarja zapletene in ločenim moškim nenaklonjene usode v boju za očetovske pravice, ki poteka med celo vrsto institucij od socialnega dela (*child services*), policije, družinskih sodišč, psiholoških in psihiatričnih izvedencev in advokatskih posegov, in vključuje vsakovrstna lažna obtoževanja med ločenima partnerjema, pristranost institucij in instanc v korist žensk pri dodelitvah otrok, ekonomsko nevzdržne alimente, naložene staršem, ki jim otrok ni bil dodeljen v oskrbo, in še kaj. Specifično ameriške razmere imajo seveda ustreznice tudi pri nas: poseganje socialnega dela v razmere v družinah v krizi ni le povod za senzacionalistično poročanje medijev (o tem več v sedmem poglavju te knjige), temveč tudi za doktrinarna strokovna ravnanja, ki patriarhalnem dojemanju socialnega dela signalizirajo status nizko vrednotenega ženskega poklica.

Ena od velikih dam teorije feminističnega socialnega dela Lena Dominelli v svoji knjigi iz leta 2002 z naslovom *Feminist social work, theory and practice* poglavje o delu z moškimi v socialnem delu uvede takole (str. 84):

To poglavje problematizira moškosti in njihov učinek na prakso socialnega dela z moškimi. Pri tem se opiram na Connell (1995), čeprav delo kritično obravnavam, da bi raziskala povezavo med moškostjo in identiteto moških v okviru socialnega dela, bodisi kot »strank«, sodelavcev ali partnerjev žensk in otrok, vključenih v socialno delo.

Vključevanje moških v feministično socialno delo odpira številna sporna vprašanja, na katera ni preprostih ali splošno sprejetih odgovorov [...]. V tem poglavju razmišljam o tem, ali bi feministične socialne delavke res morale delati z moškimi, pod kakšnimi pogoji, in na kakšen način. Prav tako zastavljam vprašanje, ali moški imajo kakšno vlogo kot strokovni izvajalci v profesionalnem socialnem delu.

Izhodišča za njena razmišljanja so torej, naj rečem, doktrinarno feministično stroga in neposredno insinuirajo inherentno kotrarnost

prisotnosti moških v feminističnem socialnem delu v kakršnikoli vlogi, četudi meni, da so feministično oformljeni moški kot sodelavci v feminističnem socialnem delu dobrodošli. O statusu moških kot primarnih tarč in žrtev patriarhata pa po daljši razpravi o moških gibanjih v podpoglavju z naslovom *Problematising masculinity* pravi takole (str. 92):

Klasificiranje moških kot »spola zatiranja« (...) ne pomeni, da moški niso zatirani vzdolž drugih dimenzij, zlasti v razrednem in rasnem smislu. Prav tako ne pomeni, da moški ne trpijo pod patriarhalnim sistemom, ki izkorišča tudi njih. Sama (...) sem dokumentirala sposobnost alžirskih moških in žensk, da kljub izkoriščanju s strani globalnega kapitalističnega patriarhalnega sistema oblikujejo ljubeče odnose. Ta sistem moške sili v nizko plačano delo, ki ne zadostuje za preživljanje njihovih družin, medtem ko ženske svoje energije porabljajo za neplačano delo, da zapolnejo vrzeli med moškimi plačami in sredstvi, ki jih družine potrebujejo za preživetje.

Kljub tej, sicer kaj skopi koncesiji moškim težavam s patriarhatom Dominelli poglavje zaključí s kategorično ugotovitvijo, da so nosilci, upravljalci in/ali najbolj zainteresirani varuhi patriarhalnega sistema bogati beli moški, kar je ideološka, zunajanalitska stanca, kot smo jo že označili.

Namesto zaključka: kako naslavljati problem prisilne patriarhalne akomodacije v ženskih poklicih

Obravnavanje posameznika v njegovih ali njenih družbenih okoliščinah ali kontekstu je sestavni del prakse socialnega dela, kar bi moralo strokovnjakinje navesti v obravnavo sistemske neenakosti kot normalnega elementa svojega dela.

– LENA DOMINELLI, FEMINIST SOCIAL WORK
THEORY AND PRACTICE, 2002

V citiranem delu Dominelli zapiše v gornjem podnaslovnem motu prineseno misel, ki poziva k interpretativnemu izidu poklicnih izkušenj socialnih delavk: razumemo ga tako, da Dominelli pravi, da bi se tak izid moral, skozi evidenco obravnav osebnih zgodb uporabnic, uporabnikov urejati, ovrednotiti, objavljati in uveljavljati kot na empiriji utemeljeno razgrinjanje in presoja strukturnih

neenakosti, ki so hierarhičnim patriarhalnim družbam inherentne (in nosilne), in zahtevati korektive, ki presegajo inkrementalno »socialno spremembo«. Z drugimi besedami, Dominelli meni, da bi kopičenje empiričnih socialnodelovnih evidenc o uničevalnih učinkih patriarhalne socialne igre (v katerikoli zgodovinski emanaciji) na posameznike in skupnosti moralo privedi do analize temeljne strukture družbe, ki bi bila sposobna ne le interpretacije, temveč tudi argumentirano, v polju organizirane politike, zahtevati temeljitejše strukturne spremembe od tistih, ki so obsežene v socialnodelovni metodologiji postopnih, delnih, ozko ciljanih »družbenih sprememb«.

Če se vrnem k izhodiščem tega besedila: kaj, in zakaj, je socialno delo v sedanji patriarhalni družbeni konstelaciji dojeta (in upravljano) kot dohodkovno nizek, »ženski poklic« nekakšne specializirane, efemerne birokracije z ubornim družbenim ugledom, in kaj ga zaznamuje kot takega? Navsezadnje, v socialno odmevnih historičnih legah so socialno delo poseljevale protagonistke, ki so s pozicij formalizirane oblastne moči oblikovale nič manj kot zgodovinske načrte socialnih politik, kot npr. Addams in Perkins; se aktivirale kot državnim aparatom in »elitam« sovražne borke za civilno statusno izenačitev žensk z moškimi, kjer je znamenitih imen nič koliko; se zoperstavljale opresivnim ubijalskim režimom kot junakinje in reševalke življenj, kot npr. Irena Sendler²⁵ med 2. svetovno vojno. To zgodovino lahko razumemo kot pričevanje o tem, da so se ženske, izobražene v socialnodelovno vokacijo, imenitno odrezale v raznovrstnih kriznih razmerah, npr. v ZDA v času Velike depresije, na kolektivnem Zahodu v boju za volilno pravico, med 2. svetovno vojno

25 Irena Sendler (1910–2008) je bila poljska socialna delavka in humanitarka, znana po reševanju judovskih otrok med holokavstom. Kot članica poljskega odporiškega gibanja *Żegota* je med drugo svetovno vojno pomagala rešiti okoli 2.500 judovskih otrok iz varšavskega geta. S pomočjo ponarejenih dokumentov in po skritih poteh jih je tihotapila v krščanske družine, sirotišnice in samostane ter skrbno zapisovala njihova prava imena, da bi jih po vojni lahko ponovno združili z družinami. Leta 1943 jo je gestapo aretiral in mučil, a ji je uspelo pobegniti ter nadaljevati svoje delo. Po vojni je ostala skromna, večini nepoznana; njenega junaštva povojna socialistična država ni pripoznala, ker ni bila komunistka, in je priznanje za svoje junaštvo prejela šele pozno v življenju, med drugim naziv Pravične med narodi, kar je častni naziv, ki ga izraelski spominski center Jad Vašem podeljuje posameznikom Nejudom, ki so med holokavstom tvegali svoja življenja, ko so Jude reševali pred nacističnim preganjanjem. Za vire o njenem življenju in delu gl. Mayer, 2011; Vaughan, 2018.

kot odpornice proti zločinskemu okupacijskemu režimu. Lahko bi nadalje spekulirali, da mirnodobni in stabilnejši časi ta potencial potisnejo, prav mogoče tudi zaradi zavezanosti državni oblasti, ki ga je Silvia Staub-Bernasconi znamenito označila kot del »trojnega mandata« socialnega dela, torej zavezanost uporabnicam, uporabnikom, stroki in njenim načelom, in državi.

Vendar bom v razpravo pritegnila še drugo že pregledano mejno družbeno dogajanje: namreč maskulinizacijo tradicionalnih ženskih dejavnosti in poklicev. V vseh pregledanih primerih smo lahko ugotovili, da se je poprej žensko delo industrializiralo in monetiziralo in se uveljavilo kot bistvena panoga znotraj svojega sektorja: moda znotraj tekstilne produkcije, elitna kulinarika znotraj živilstva, informatika v tehnološkem polju. Seveda mi ne more priti na misel, da bi predlagala industrializacijo, še manj monetizacijo socialnega dela, temveč opozarjam na ključne manevre, ki oboje, industrializacijo in monetizacijo, s tem pa družbeni ugled in visoko dohodkovnost moških dejavnosti in poklicev šele omogoči: to sta namreč popularizacija in načrtna kampanja o vitalni potrebnosti, prednostih in koristih panog za najširšo populacijo in kot priložnost tako za javne kot zasebne investitorje.

Preden to nit razpredem dalje, je koristno pogledati, kaj o družbenem položaju poklica socialnega dela menijo prakticirajoče, prakticirajoči sami. Obsežna anketa, ki smo jo opravili v sklopu navedenega temeljnega raziskovalnega projekta financerja ARIS zgodaj v letu 2020,²⁶ je vsebovala več sklopov vprašanj na temo (samo)zaznavanj o poklicu, in je pokazala takole sliko:

26 Anketa sicer ni bila del prijavljenega raziskovalnega načrta, vendar smo jo šteli za potrebno glede na to, da se je priprava raziskovalnih korakov umestila v čas naraščajoče grožnje epidemije covid-19, anketa pa izvedla in zaključila pa v času prvih karantenskih ukrepov in po njih. Zavedali smo se učinkovanja izrednih razmer, zato smo z anketo, ki je vrnila 23 validnih respondentk in respondentov, ki so vsi zaposleni v centrih za socialno delo, somerno razporejenih po regijah, vključili kot posnetek stanja, kar je bilo v pomoč pri oblikovanju vsebin sledečih raziskovalnih korakov.

Slika 1:

Prepoznavnost poklica in javna podoba

Povzetek:

- Poklic socialnega dela ni visoko cenjen v skupnosti (povprečna ocena = 2,0, večinoma ocenjen kot »Redko«).
- Medijska podoba socialnega dela je zelo slaba (povprečna ocena = 1,16, večinoma ocenjena kot »Ne«).
- Politična podpora poklicu je nizka, pri čemer je odnos lokalnih oblasti nekoliko boljši (povprečna ocena = 2,21) kot odnos državne politike (povprečna ocena = 1,47).

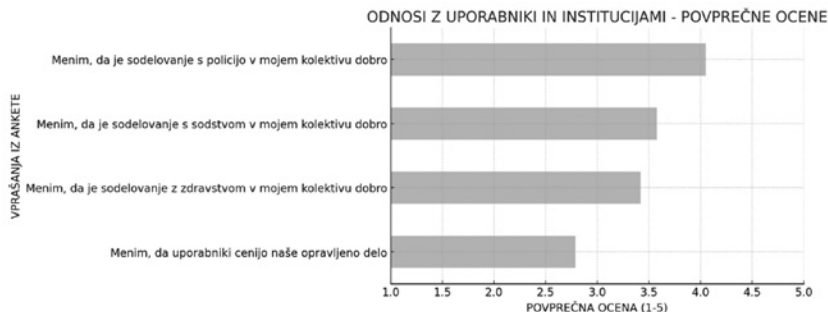
Slika 2:

Strokovni razvoj in delovni pogoji v poklicu

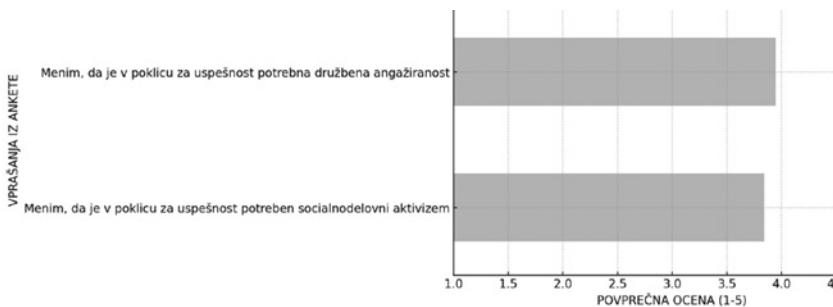

Povzetek:

- Obstajajo možnosti za strokovno rast, vendar niso posebej velike (povprečna ocena = 3,28).
- Stalno izobraževanje je delno omogočeno, a ne v zadostni meri (povprečna ocena = 2,89).
- Plačano nadurno delo je redkost (povprečna ocena = 2,21).

Slika 3:**Odnosi z uporabniki in institucijami****Povzetek:**

- Socialne delavke menijo, da uporabniki cenijo njihovo delo (povprečna ocena = 2,79).
- Najboljše sodelovanje je s policijo (povprečna ocena = 4,05), sledi sodelovanje s sodstvom (povprečna ocena = 3,58) in zdravstvom (povprečna ocena = 3,42).

Slika 4:**Družbena angažiranost in aktivizem****Povzetek:**

- Socialni delavci močno verjamejo, da je za uspeh v poklicu nujna družbena angažiranost (povprečna ocena = 3,95).
- Socialnodelovni aktivizem je prav tako ocenjen kot pomemben za uspeh (povprečna ocena = 3,84).

Dodajmo še izjave, ki so jih korespondentke lahko dodale na koncu ankete, če so želele; pet jih je to možnost izkoristilo. Izjave prinašam brez lektorskih posegov:

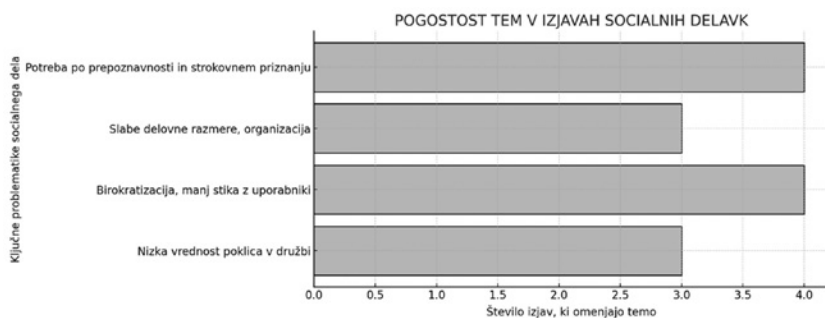
1. Socialno delo je v SLO močno podcenjeno: ugled, zaupanje, plača; pomen in obseg svetovalnega dela vedno manjši, administracija, npr Krpan, več kot polovica strokovnih delavcev se ukvarja s prejemki, večina prejemkov nima nobene zveze s socialnim delom. Skratka stroka: neposredno sodelovanje z uporabniki izginja iz CSD-jev. Z reorganizacijo je vse naštetu še slabše in ne obratno. Sem socialna delavka očitno »starega kova«; se še skušam občasno upirati in boriti za stroko, vendar na dolgi rok izgubljam; žalosti me to!
2. Meni se samo zdi, da bi bilo potrebno socialno delo na nek drugačen način približati ljudem, sploh v ruralnem okolju. Na način preko primerov dobrih praks. Npr. socialno delo so oskrbovalke Pomoči na domu, ki prihajajo k vašem očetu vsakodnevno in je zaradi tega lahko še doma. Socialno delo so strokovne delavke, ki pomagajo pri reševanju težav, ko ste v hudi stiski, itd. Na poklic socialnega delavca se gleda kot na »nebodigatreba« v naši družbi, predvsem pod trenutno vladajočo oblastjo (to se vidi po njihovem diskurzu, že vseskozi je slab položaj v plačnih razredih, itd.). Nikjer nismo omenjeni, če pa že, pa izključno takrat, ko je kaj narobe. V času epidemije ni nihče izpostavil socialnih oskrbovalk, ki so vseskozi na terenu in oskrbujejo ljudi na njihovih domovih, v drugem valu oskrbujejo tudi okužene s COVID-om.
3. Na CSD kot strokovna delavka nimam podrejenih, tako da je eno vprašanje s tem povezano irelevantno. Ne spomnim se NO-BENE bele, vijolične ali črne oz. drugačne stavke/bojkotov ob uvedbi te noro slabe reorganizacije, ki služi samo nadzoru nad nami ... Srečujemo se z nenormalnimi načini organizacije vodenja, neprepustnostjo informacij in predlogov za izboljšave, nimamo supervizij, čeprav so nujne in res potrebne za strokovno vodeno delo ... in še in še. Najhujša se mi zdi prepoved komuniciranja z mediji, ki smo jo že 2x prejeli s strani vodstva CSD Ljubljana. Zaposleni na CSD Lj. smo pogosto šikanirani s strani vodstva, če v kolektivu (npr. Bežigrad!) pride do (zaradi slabega vodenja pomočnice vodje enote) nevzdržnih razmer in se vrstijo odpovedi ki jih podajajo zaposleni kot po tekočem traku in ali gredo na daljše bolniške ipd se to rešuje le, če se vodja CSD znajde v medijih ipd ipd ...
4. Problem počutja socialnih delavk - sama se počutim nekoristno, ne opravljam dela, za katerega sem se šolala (torej pomoč

ljudem), temveč delo ministrstva oziroma delo »detektiva«, ki more na podlagi papirjev in podatkov iz uradnih evidenc ugotovljati kdo je upravičen do denarne pomoči in kdo ne. Konkretnega socialnega dela, torej odhoda na teren in pomoč ljudem ena na ena, reševanje njihovih težav ne samo z odločbo, temveč s kompleksnejšim pristopom, sama v skoraj dveh letih na CSD-ju še nisem doživela. Strokovnim delavkam se postavlja norme za reševanje vlog. Socialnemu delu se NE MORE in se NE BI SMELO postavljati normativa. Vsaka situacija je zgodba zase, vsak človek in vsaka družina je v svoji situaciji in dejstvo, da smo strokovne delavke ocenjevane po tem, koliko vlog na mesec rešimo, je nesprejemljivo.

5. Predvsem se izboriti in dopovedati širši strokovni in laični javnosti, da je socialno delo veda in da si kot taka zasluži pravo mesto v skupnosti.

Slika 5:

Pogostnost sporočil v izjavah socialnih delavk – proste izjave

Povzetek:

- Birokratizacija in manj stika z uporabniki ter potreba po prepoznavnosti in strokovnem priznanju sta najpogosteje omenjeni temi (4 izjave).
- Nizko vrednotenje poklica v družbi in slabe delovne razmere sta prav tako pomembna, vendar nekoliko manj izpostavljena (3 izjave).

Če povzetku sporočil prostih izjav dodamo povzetke anketnih vprašanj, pri katerih so bili odgovori oblikovani po Linkertovi lestvici,

posebej izstopa rezultat pri vprašanju, predstavljenem v sliki 4, o pomembnosti družbene angažiranosti in socialnodelovnega aktivizma. Očitno je, da je bilo vprašanje (pravilno) razumljeno kot nanašajoče se na oceno splošnega pomena teh dejavnosti, ne na oceno lastnega angažmaja v teh dejavnostih. Zato menim, da je rezultat mogoče interpretirati kot izrecno podporo takim oblikam dela, ki so po svoji naravi izrazito usmerjene v javnost in v politično sfero.

Respondentke so torej v celoti potrdile simptomatiko, značilno za družbeni položaj ženskega poklica, in hkrati posredno artikularale smeri izhoda, ki se v vsem skladajo z navedenim razmislekom o bistvenih razlikah med ženskimi in moškimi/maskuliniziranimi poklici, ki jih narekuje patriarhalna akomodacija: potrebna je organizirana komunikacija o vsebinah, metodah in ciljnih poklica, usmerjena v javnost in v politično sfero, vključno z angažiranim in aktivističnim, se pravi ciljno reformativnim poseganjem prav tako v javnost in v politično sfero, ki sta po učinkih analogni temeljnima metodama doseganja prestiža in ugleda v maskuliniziranih in moških poklicih: industrializaciji in monetizaciji, ki sta tudi metodi informiranja javnosti o potrebnosti, celo nepogrešljivosti kake panoge, in posledično visokega družbenega vrednotenja panoge, ki se odraža v visoki finančni evaluaciji. Razlika je pač v tem, da je to pri zadnjih eden temeljnih mehanizmov vzdrževanja patriarhalne hierarhije, pri prvih pa tovrstno promoviranje ni zaželeno, ker imajo vsebine ženskih poklicev tako rekoč vse po vrsti potencial disruptivnosti za patriarhalno reglementacijo; slišnost teh poklicev in ljudi, ki jih naseljujejo, je torej sistemsko nujno držati v materialni revščini in obskurnosti, kar znotraj imaginarija patriarhalne ideologije postane enačba brez preostanka med patriarhalno podobo ženske, ki je manj inteligentna, manj racionalna, bolj čustvena in manj sposobna uveljaviti sebe in svoje delo kot moški, vendar »naravno« nagnjena k skrbi za sočloveka. Če je tak izid sicer pričakovan, je pa podložena enačba očitno ideološka perverzija dejstev: zgoraj orisane zgodovinske prilastitve ženskega dela, izumov, tehnologij, ustvarjalnosti v maskulinizirane dejavnosti in poklice jasno kažejo, da gre za še enega od že označenih obratov smisla in pomena za 180 stopinj v prepoznavno patriarhalnem slogu.

Javne ustanove socialnega dela v Sloveniji sicer objavljajo svoja letna poročila, na primer centri za socialno delo, ki jih izdelujejo, skladno z zadnjo reorganizacijo, po regionalnem principu. Če si ogledamo

nekaj arbitrarno izbranih tovrstnih poročil,²⁷ ki so naslovno označena kot poslovna poročila, so tam sicer statistike o obravnavanih primerih po delovnih področjih, zelo malo ali nič pa je informacij o primerih samih, ki bi skozi naracije predstavljale obseg področij, tipologije problematik in metode socialnega dela pri reševanju primerov. Morda bi se centri za socialno delo lahko zgledovali po letnih poročilih, ki jih pripravlja urad Zagovornika enakih možnosti, ki poleg letnih poročil s kratkimi orisi izbranih zadev pripravlja tudi Posebna poročila o zaznanih problematikah. Vrh tega pa ima Zagovornik na svoji spletni strani tudi iskalnik vseh obravnavanih primerov z opisi in izidom. Varuh človekovih pravic o obravnavanih zadevah v letnih poročilih²⁸ zbirno predstavlja ugotovitve po zvrsteh problematik.

Seveda bi bilo mogoče tukaj pripomniti, da ima socialno delo, ki je dualno organizirano kot veda ali stroka v družboslovju in kot družbena praksa pod okriljem države, že svoje raziskovalne ustanove: fakulteto – članico Univerze v Ljubljani in Inštitut za socialno varstvo. Mogoče bi veljalo razmisliti, kako dopolniti ali nadgraditi sodelovanje med centri za socialno delo, fakulteto, inštitutom in drugimi producenti relevantnih podatkov in analiz, da bi se zagotovila načrtna, javna, poljudna promocija problematik, vsebin in metod socialnega dela, in fleksibilen in uspešen reformativno kampanjski angažma, ki ga oblasti in »eliti« ne bi bilo mogoče zlahka prezreti.

Viri

- Acker, Joan (1990). Hierarchies, jobs, bodies. A theory of gendered organizations. *Gender and Society*, Vol. 4, No. 2, 139-158.
- Anderson, M. Kat (2005). *Tending the Wild: Native American Knowledge and the Management of California's Natural Resources*. Univ. of California Press.
- Bamford, Terry (2015). *A contemporary history of social work. Learning from the past*. Policy Press.

- 27 Npr. Poslovno poročilo CSD Osrednja Slovenija-Vzhod za leto 2022, https://www.trzin.si/assets/meetings/Mandatno_obdobje_2022-2026/4._redna_seja_19._4._2023/porocilo-csd-za-letno-2022.pdf; Poslovno poročilo CSD Zasavje za leto 2022, https://www.hrastnik.si/uploads/www.hrastnik.si/files/meetings_tabs_documents/58119894068_2.1poslovnoporocilocsdzasavjezaleto2022.pdf; Poslovno poročilo CSD 2023, https://www.csd-slovenije.si/assets/documents/csd-ljubljana/ijz/1-_poslovno_porocilo_2023.pdf.
- 28 Npr. poročilo za leto 2023, https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2023/Letno_porocilo_VCP_RS_za_letno_2023_a.pdf.

- Childe, V. Gordon (1925). *The dawn of European civilization*.
- Childe, V. Gordon (1936). *Man makes himself*.
- Connell, Raewyn (1995). *Masculinities*. Univ. of California Press.
- Dale Goldin, Claudia (1990). *Understanding the gender gap: an economic history of American women*. Oxford Univ. Press.
- Demetriou, Andreas, Anastasia Efklides, Michael Shayer (1994). *Neo-Piagetian theories of cognitive development: Implications and applications for education*. Routledge (new edition).
- Dominelli, Lena (2002). *Feminist social work theory and practice*. Routledge.
- Downey, Kirstin (2010). *The woman behind the New Deal: the life and legacy of Frances Perkins, Social Security, unemployment security and the minimal wage*. Anchor books.
- Farrell, Warren (1994). *The myth of male power: why men are the disposable sex*. Fourth Estate Ltd.
- Federici, Silvia (1975). *Wages against housework*. Falling wall Press.
- Ferguson, Kathy E. (1984). *The feminist case against bureaucracy*. Temple University Press.
- Fromm, Erich (2021 [1955]). *The sane society*. Routledge.
- Hering, Sabine in Berteke Waaldijk (ur.) (2003). *History of social work in Europe (1900–1960). Female pioneers and their influence on the development of international social organizations*. VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Hewlett, Barry S., Michael E. Lamb (2005). *Hunter-Gatherer Childhoods: Evolutionary, Developmental, and Cultural Perspectives*. Aldine, Routledge.
- Hochschild, Arlie (2012 [1990]). *The Second Shift*. Working Families and the Revolution at Home. Penguin Books.
- Ivanova, Mariya (2015). *The Black sea and the early civilizations of Europe, the Near East, and Asia*. Cambridge Univ. Press.
- Kendall, K. A. (2000). World-wide beginnings of social work education. *The Indian Journal of Social Work* 61(2):155-156.
- Kimmel, Michael (2013). *Angry White Men. American Masculinity at the End of an Era*. Nation Books.
- Mayer, Jack (2011). *Life in a Jar. The Irena Sendler project*. Long Trail Press.
- Miller, Stephen Paul (2016). *The New Deal as a triumph of social work: Frances Perkins and the confluence of early twentieth century social work with mid-twentieth century politics and government*. Palgrave Macmillan.
- Moss Kantor, Rosabeth (1977). *Men and women of the corporation*. Basic books.
- Parker, Rozsika (2019 [1984]). *The subversive stitch. Embroidery and the making of the feminine*. Bloomsbury Visual Arts.
- Pearson, John (2021). *A new history of social work*. Routledge.
- Perkins, Frances (2011). *The Roosevelt I knew*. Penguin.

- Rissman, Rebecca (2018). *Hidden women: The African-American Mathematicians of NASA Who Helped America Win the Space Race*. Capstone Print.
- Šumi, Irena (2024). Dehumanizacija, nato diskriminacija: struktura, soslednost in vpetost v socialne procese. V: Irena Šumi in Mojca Urek (ur.), *Od dehumanizacije do diskriminacije. Vztrajne socialne problematike v Sloveniji*. Založba Univerze v Ljubljani.
- Vaughan, Marcia (2018). *The story of World War II hero Irena Sendler*. Lee & Low Books.
- Vincent, Norah (2023 [2006]). *Self-made man: My year disguised as a man*. Grove-Atlantic.
- Vincent, Norah (2008). *Voluntary madnes. My year lost and found in the looney-bin*. Penguin (epub izdaja).
- Williams, Christine L. (1995). *Still a man's world. Men who do women's work*. Univ. of California press.

Demonstracije Za izbiro. Ljubljana, 11. december 1991.

Foto: Tone Stojko, hrani: Muzej novejše in sodobne zgodovine Slovenije,
inv. št.: TS910121718/68.